

KHOA HỌC DỰ ĐOÁN VỚI CÔNG TÁC KẾ HOẠCH HÓA

NGUYỄN TỬ QUÀ

Dự đoán có căn cứ khoa học bắt nguồn từ quan điểm triết học Mác-xít về mối liên hệ phổ biến và sự phát triển của xã hội, cũng như về khả năng nhận thức thế giới của con người. Qua hoạt động thực tiễn, con người có thể nhận thức được các quy luật vận động của thiên nhiên, xã hội và trên cơ sở đó tiến hành dự đoán. Chính vì vậy, việc chuyển từ nhận thức các quy luật vận động của thiên nhiên, xã hội và sử dụng các phương pháp dự đoán ngày càng hoàn thiện để nhìn về tương lai một cách có căn cứ khoa học.

Cuộc cách mạng khoa học — kỹ thuật ngày nay đặt ra cho các nhà khoa học nhiệm vụ nghiên cứu các xu hướng và triển vọng phát triển của các hiện tượng điều khiển được; những hiện tượng có thể kế hoạch hóa, lập chương trình, thiết kế, nói chung, có thể thay đổi trên cơ sở các quyết định. Điều này đòi hỏi phải ước tính trạng thái tương lai của hiện tượng và diễn biến của các hiện tượng đó có thể thay đổi được bằng các quyết định, kể cả các quyết định có tính đến dự đoán.

Trong các nước xã hội chủ nghĩa, với một nền kinh tế có kế hoạch và được điều khiển tập trung từ cơ quan kế hoạch trung ương, dự đoán được xem là giai đoạn hiện thực tiên kế hoạch hóa. Dự đoán sẽ cung cấp thông tin chính xác tương ứng về tình hình hiện tại và trong một khoảng thời gian nhất định ở tương lai. Dự đoán trong nền kinh tế xã hội chủ nghĩa thể hiện sự thống nhất giữa phân tích, dự đoán và kế hoạch hóa, tạo căn cứ khoa học cho việc ban hành các quyết định liên quan đến các mục tiêu đã được xác định trước. Vì lẽ đó, công tác kế hoạch hóa, đặc biệt là kế hoạch hóa dài hạn không thể tách rời được

việc dự đoán sự phát triển toàn diện của xã hội.

Dự đoán ở nước ta trong thời gian qua

« Khoa học kỹ thuật không những chỉ nhằm vào những yêu cầu đã đề ra, mà còn phải đón trước những yêu cầu mới sẽ xuất hiện, không chỉ hướng vào những vấn đề do sản xuất đòi hỏi phải giải quyết, mà còn phải mở cho sản xuất những hướng mới... » (1). Quán triệt tinh thần đó, trong nhiều năm qua, các cơ quan nghiên cứu, cơ quan kế hoạch và chỉ đạo sản xuất ở nước ta đã tiến hành nhiều dự đoán phục vụ cho việc xây dựng kế hoạch phát triển kinh tế quốc dân, kinh tế ngành, vùng và điều hành sản xuất ở cơ sở.

Dự đoán dân số đã tiến hành nhiều năm nay. Ủy ban kế hoạch Nhà nước dự đoán dân số cho cả nước, xây dựng nhiều phương án phát triển dân số đến năm 2000 và dài hơn một ít, đại diện cho các xu hướng tăng dân số tương lai, trên cơ sở đó lựa chọn phương án phát triển dân số phù hợp với điều kiện phát triển kinh tế ở nước ta trong những thập kỷ tới. Một số địa phương như thành phố Hà Nội, tỉnh Hà Sơn Bình v.v... cũng có tiến hành dự đoán dân số trong thời gian ngắn hơn. Nói chung các dự đoán dân số đã làm cho cả nước hoặc cho từng địa phương đều chỉ dừng ở mức phân tích tổng thể, chứ chưa nhằm mục tiêu xác định các phương án thay đổi cơ cấu và chất lượng của dân số.

Dự đoán năng lượng đã tạo căn cứ khoa học cho việc nhận định khả năng và nhu cầu năng

(1) Trích Báo cáo chính trị của Ban chấp hành Trung ương Đảng do đồng chí Lê Duẩn đọc tại Đại hội Đại biểu Đảng Cộng sản Việt Nam lần thứ IV.

lượng trong khoảng 15 năm đến. Các dự đoán năng lượng tiến hành ở Ủy ban kế hoạch Nhà nước vừa qua, kết hợp giữa Vụ công nghiệp A và Viện toán kinh tế đã nêu lên một phác họa về năng lượng ở nước ta trong hai giai đoạn : 1981 — 1985 và 1986 — 1995 tạo tiền đề cho việc xây dựng kế hoạch 5 năm lần thứ 3 và kế hoạch xây dựng kinh tế quốc dân dài hạn sau này.

Một số dự đoán về nhịp độ và cơ cấu sản xuất sản phẩm xã hội và thu nhập quốc dân, dự đoán khả năng vốn đầu tư xây dựng cơ bản đã được xây dựng và sử dụng vào giai đoạn chuẩn bị xây dựng kế hoạch 5 năm lần thứ hai và thứ ba. Những dự đoán về tài nguyên thiên nhiên, về điều kiện xã hội và hoàn cảnh quốc tế tuy chưa hoàn chỉnh, nhưng đều đã được phân tích và xem xét, xác định xu hướng phát triển.

Những dự đoán khác như : nhu cầu xã hội về sản phẩm công — nông nghiệp, nguyên liệu, lương thực, thực phẩm, hàng tiêu dùng, dự đoán về xu hướng chủ yếu của sự phát triển các ngành kinh tế quốc dân v.v... đều được tiến hành và tạo ra căn cứ nhất định cho các kế hoạch phát triển kinh tế vừa qua.

Ở một số xí nghiệp, như Nhà máy sửa chữa ôtô 3-2 Hà Nội đã dự đoán trong nhiều năm sản lượng xe đưa vào sửa chữa trong nhà máy. Nhờ dự đoán này, Nhà máy đã có thể xây dựng tốt kế hoạch sản xuất của xí nghiệp, cũng như điều chỉnh kế hoạch kịp thời, mặt khác có thể điều khiển chủ động và cân đối hệ thống sản xuất của Nhà máy.

Nhìn chung các dự đoán này mới chỉ làm từng mặt, thiếu hệ thống; thiếu hẳn những dự đoán tổng hợp. Đồng thời, chưa có những công trình dự đoán lớn chuẩn bị cho giai đoạn tiền kế hoạch mà thường là làm cùng lúc với việc xây dựng kế hoạch. Sở dĩ như vậy là vì: chúng ta chưa nhận thức một cách đầy đủ vai trò và tác dụng của công tác dự đoán đối với việc kế hoạch hóa sự phát triển của xã hội; vì bản thân nền kinh tế nước ta rất phức tạp, thường xuyên thiếu ổn định, và do nguồn thông tin số liệu của chúng ta không đầy đủ, và thiếu chính xác.

Những phương hướng lớn về dự đoán kinh tế — xã hội ở nước ta và các biện pháp triển khai công tác dự đoán.

Việc xây dựng kế hoạch dài hạn là nhằm xác định các chiến lược chung, lâu dài về phát triển kinh tế, xã hội và khoa học kỹ thuật căn cứ vào đường lối chung và đường lối phát triển kinh tế của Đảng. Công tác dự đoán phải tạo cho công tác nghiên cứu kinh tế quốc dân các nhận thức về xu hướng phát triển

tương lai của kinh tế và xã hội, tạo căn cứ cho việc xác định mục tiêu chiến lược lâu dài và trong từng kế hoạch 5 năm. Xuất phát từ quan điểm đó, công tác dự đoán ở nước ta trong thời gian đến cần tập trung giải quyết hai vấn đề lớn. Một là, tiến hành các dự đoán về phát triển kinh tế, xã hội và khoa học kỹ thuật nhằm giúp xác định chiến lược kinh tế dài hạn ở nước ta. Hai là, tiến hành những dự đoán phục vụ việc quyết định các mục tiêu và nhiệm vụ của kế hoạch 5 năm, tạo căn cứ cho việc tính toán các chỉ tiêu chủ yếu của kế hoạch phát triển kinh tế quốc dân 5 năm lần này. Cụ thể cần thiết phải đề cập đến các dự đoán sau đây:

1. Dự đoán dân số và lao động.

Trong những năm tới cần phải giải quyết tiếp tục kết hợp dự đoán dân số và điều khiển dân số.

Việc sử dụng và phân bổ lực lượng lao động xã hội hợp lý là một nhiệm vụ chiến lược lớn và là tư tưởng chỉ đạo cơ bản của toàn bộ hoạt động kinh tế. Một trong những nhiệm vụ quan trọng của kế hoạch 5 năm lần thứ 3 (1981 — 1985) và nhiều kế hoạch tiếp theo là phải thu hút và sử dụng tốt lao động xã hội, đảm bảo cung cấp lao động trẻ cho nhiệm vụ quốc phòng và an ninh, kết hợp xây dựng kinh tế, đồng thời tiếp tục thực hiện phân bổ lực lượng lao động và dân cư giữa các vùng, nhằm « có kế hoạch và biện pháp tổ chức, phân công và bố trí hợp lý để sử dụng với hiệu quả cao nhất trên quy mô cả nước, cũng như trong từng địa phương, từng cơ sở » (1) « Ở nước ta một nước sản xuất nhỏ là phổ biến, muốn tiến lên sản xuất lớn xã hội chủ nghĩa thì không có chỗ dựa cơ bản nào khác là lao động tập thể, cái vốn quý đời dào nhất, đồng thời là lực lượng sản xuất to lớn nhất hiện nay » (1) Với những yêu cầu đó, chúng ta phải tiến hành chủ động nhiều dự đoán tổng thể, dự đoán từng phần để tạo căn cứ cho việc nắm vững lao động, tổ chức và phân công lại lao động, tạo ra lực lượng sản xuất mới và năng suất lao động cao, nhằm khai thác tài nguyên, mở mang ngành nghề, làm ra nhiều của cải cho xã hội.

2. Dự đoán về khả năng khai thác tài nguyên, phát triển nguồn nguyên liệu, lương thực, năng lượng.

Chúng ta phải tích cực xúc tiến nhiều dự đoán về khả năng khai thác tài nguyên, phát triển nguồn nguyên liệu, lương thực, năng lượng trong đó nhiệm vụ cấp bách là sử dụng dự đoán để phục vụ công tác điều tra cơ bản. Trên cơ sở những kết quả khai thác và sử dụng tốt nhất các nguồn tài nguyên của đất nước.

Trong quá trình chuẩn bị xây dựng kế hoạch 5 năm lần thứ hai, các dự đoán về khai thác chưa có căn cứ chính xác, do đó đã có một số chỉ tiêu kế hoạch đặt ra chưa thật sát hợp trong kế hoạch phát triển kinh tế quốc dân. Các dự đoán về khả năng khai thác tài nguyên, phát triển nguồn năng lượng, nguyên liệu thường phải tiến hành kết hợp với dự đoán về tiến bộ kỹ thuật và trình độ phát triển kinh tế - xã hội. Trong thời gian đến, những dự đoán này có thể xoay quanh những vấn đề sau:

- Dự đoán phục vụ công tác điều tra vùng đồng bằng trong cả nước, nhằm mục tiêu phân loại vào cải tạo đất, góp phần làm cho diện tích đất hiện có trở lên màu mỡ ở mức độ cao.

- Dự đoán phục vụ công tác điều tra quy hoạch vùng rừng núi, nhằm tiến lên xây dựng một nền kinh tế miền núi phát triển về mọi mặt.

- Dự đoán phục vụ công tác điều tra bờ biển và thềm lục địa để khai thác sản phẩm rừng, khai thác khoáng sản, dầu khí ... xây dựng nền kinh tế vùng biển giàu đẹp.

- Dự đoán phục vụ việc bảo vệ môi trường. Đây là một vấn đề lớn cần hết sức quan tâm, bởi vì cuộc sống của cả dân tộc ta trong nhiều thế kỷ sau một phần có quan hệ với những gì chúng ta làm hôm nay.

3. Dự đoán khoa học - kỹ thuật

Dự đoán khoa học - kỹ thuật là một bộ phận của công tác kế hoạch hóa xã hội chủ nghĩa, bao gồm: phân tích trình độ khoa học - kỹ thuật hiện tại và xu hướng phát triển tương lai, xác định mục tiêu tiến bộ khoa học - kỹ thuật trong một khoảng thời gian nhất định và tạo ra hệ thống các phương tiện bảo đảm thực hiện mục tiêu có hiệu quả nhất, dự đoán sự phát triển trong thời gian xác định đồng thời với việc thực hiện các cải cách kinh tế phù hợp với nhân tố và điều kiện mới trong phạm vi phát triển kinh tế.

Những dự đoán về phát triển khoa học cũng như áp dụng tiến bộ kỹ thuật vừa qua chúng ta làm chưa được nhiều, mặc dù rất cần thiết cho công tác kế hoạch hóa. Sắp đến cần tập trung dự đoán các vấn đề:

- Khoa học kỹ thuật phục vụ đời sống, trước hết giải quyết tốt vấn đề lương thực, thực phẩm:

- Khoa học kỹ thuật phục vụ sản xuất, góp phần quan trọng vào việc xây dựng nền sản xuất lớn xã hội chủ nghĩa xây dựng có cơ cấu công - nông nghiệp hiện đại, xây dựng một nền nông nghiệp lớn phát triển toàn diện, cân đối; xây dựng một hệ thống công nghiệp tương đối hoàn chỉnh với những ngành quan trọng có tiềm lực lớn.

- Khoa học và kỹ thuật phục vụ quốc phòng

4. Dự đoán về mặt xã hội.

Đây là một phức hợp quan trọng về các công trình nghiên cứu về triển vọng phát triển xã hội. Dự đoán này ở trên thế giới đang ở thời kỳ bắt đầu và chưa đáp ứng yêu cầu tạo ra căn cứ khoa học cho công tác kế hoạch hóa dài hạn nền kinh tế quốc dân.

Dự đoán về mặt xã hội phải giải quyết những vấn đề triển vọng dài hạn nhu cầu xã hội của người lao động, chiều hướng thay đổi cách sống của họ trong điều kiện của thời kỳ quá độ tiến lên chủ nghĩa xã hội v.v... Từ đó có thể xác định có căn cứ khoa học mục tiêu của kế hoạch dài hạn.

Xoay quanh dự đoán về mặt xã hội, có những vấn đề cần giải quyết, như điều kiện và hình thức khắc phục sự khác nhau về kinh tế và xã hội giữa thành thị và nông thôn, giữa lao động chân tay và lao động trí óc, nghiên cứu mối quan hệ giữa người với người trong quá trình sản xuất, trong đời sống xã hội và gia đình, nghiên cứu các nhóm dân cư thuộc các thành phần xã hội khác nhau, mối quan hệ giữa các nhóm đó, vai trò của chúng trong các khâu quản lý của xã hội, của Nhà nước và trong đời sống chính trị của xã hội. Những nghiên cứu này tạo ra cho chúng ta các căn cứ khoa học và tăng cường mặt xã hội của kế hoạch hóa trên cơ sở tài liệu thu nhập và phân tích về các yếu tố xã hội nói trên.

Đối với chúng ta hiện nay, vấn đề khó khăn và đồng thời là cơ bản nhất là làm thế nào để trong điều kiện ở nước ta chưa có nền đại công nghiệp cơ khí có thể bắt đầu thực hiện qui luật kinh tế cơ bản của chủ nghĩa xã hội, giữ vững độc lập, tự do và lãnh thổ toàn vẹn của đất nước, đồng thời thúc đẩy được sự ra đời của nền đại công nghiệp cơ khí, của sản xuất lớn xã hội chủ nghĩa phù hợp với cuộc cách mạng khoa học - kỹ thuật ngày nay (1). Để phục vụ cho việc phát hiện và nắm vững các quy luật ấy, và định đường lối kinh tế hợp lý, kết hợp việc thực hiện các nhiệm vụ với nhau trong thể phát huy sức mạnh tổng hợp các lực lượng trong cả nước. Cần nghiên cứu tiến hành các dự đoán về cơ cấu tổng quát của nền kinh tế của nước ta, dựa trên hai khâu then chốt, đó là các ngành kinh tế - kỹ thuật thống nhất cả nước và kinh tế địa phương. Đây là những vấn đề rất lớn và khó, các dự đoán về lĩnh vực này chúng ta đã làm nhưng chưa nhiều và chưa có kinh nghiệm, cần tập

(1) Lê Duẩn: Mấy vấn đề về kinh tế địa phương. Tạp chí Cộng sản tháng 10-1979.

trung sự chú ý nhiều hơn nữa trong thời gian tới.

5. Dự đoán kinh tế

Các dự đoán kinh tế có mối quan hệ chặt chẽ với những dự đoán đã trình bày trên đây, bao gồm các công trình nghiên cứu nhằm giải quyết những vấn đề về sử dụng nguồn lao động, tái sản xuất của cải xã hội, tái sản xuất tài sản cố định, khối lượng và cơ cấu vốn đầu tư xây dựng cơ bản, sự hình thành những nhu cầu phi sản xuất, tình hình phát triển các khu vực của nền kinh tế quốc dân và các ngành sản xuất vật chất, sự biến động về cơ cấu, bộ máy kinh tế và hệ thống quản lý nền kinh tế quốc dân v.v... Những dự đoán này đã được tiến hành ở nước ta trong nhiều năm nay đã có một số kết quả, tuy chưa thành hệ thống và tạo ra sự tác động tương hỗ giữa các dự đoán trong hệ thống này. Đó là những nhược điểm cần khắc phục để nâng cao chất lượng của dự đoán kinh tế, phục vụ công tác kế hoạch hóa một cách có hiệu quả, bởi vì như chúng ta đều biết, kết quả của dự đoán kinh tế thể hiện đặc tính của các điều kiện kinh tế để phát triển khoa học kỹ thuật, sự tác động của các quá trình dân số, nguồn vốn đầu tư để khai thác tài nguyên thiên nhiên. Chính vì thế mà các dự đoán về khoa học kỹ thuật, dân số và nguồn tài nguyên thiên nhiên phải được xem xét và điều chỉnh trên cơ sở các kết quả của dự đoán kinh tế.

Có nhiều phương pháp dự đoán: hồi ý kiến chuyên gia, ngoại suy, nội suy, kinh trắc (sử dụng xác suất và thống kê), so sánh v.v... Chúng ta chưa có đủ căn cứ để xác định rằng ở nước ta nên sử dụng phương pháp nào cho đối tượng nào là có hiệu quả nhất. Trên thực tế, cần căn cứ vào mức độ phức tạp của quá

trình phát triển các mối quan hệ giữa các yếu tố, vào mức độ thu nhập và xử lý thông tin mà sử dụng riêng rẽ hoặc phối hợp các phương pháp dự đoán với nhau.

Trong những năm qua, ở một số trường đại học, viện nghiên cứu, cơ quan kinh tế và khoa học đã có các tổ chức nghiên cứu về lý thuyết và ứng dụng và đã có một số đóng góp về mặt phương pháp luận, phương pháp và kết quả cụ thể. Để cho công tác dự đoán triển khai mạnh mẽ hơn, chúng tôi thấy cần có hai biện pháp chủ yếu. Một là gắn việc nghiên cứu lý thuyết và ứng dụng thực tế, cần tổ chức lại việc nghiên cứu lý thuyết và ứng dụng, lấy việc phục vụ xây dựng kế hoạch dài hạn phát triển kinh tế quốc dân và phục vụ những vấn đề kinh tế-xã hội nói chung làm mục tiêu. Nhà nước cần giao trách nhiệm chính thức cho một số cơ quan chủ trì dự đoán theo từng vấn đề và có một số cơ quan phối hợp cùng giải quyết, kết quả dự đoán cần được đánh giá và giao cho cơ quan đặt hàng hoặc cơ quan có liên quan ứng dụng vào thực tế. Hai là đào tạo đội ngũ chuyên gia giỏi về dự đoán. Để tiến hành có kết quả các dự đoán những vấn đề lớn về kinh tế, kỹ thuật và xã hội, cần phải tổ chức nhiều dịp cán bộ liên ngành, bổ sung lẫn nhau về kiến thức và kinh nghiệm trên cơ sở đó từng bước đào tạo đội ngũ chuyên gia giỏi nắm vững đường lối phát triển kinh tế của Đảng, thông thạo về kỹ thuật dự đoán và hiểu biết kịp thời những thành tựu mới nhất trên thế giới đặc biệt là trong lĩnh vực dự đoán. Cần thường xuyên tổ chức những hội nghị chuyên đề từng mặt của công tác dự đoán ở trong nước để cán bộ dự đoán của ta trao đổi về phương pháp và suy nghĩ trong một bầu không khí thoải mái, xây dựng.